Németh Ernő

A vési beszéd

Véséről – az eddigi kutatási eredmények alapján – tudjuk, bárhogyan is alakult történelme, idegen nemzethez tartozó személy nem települt le. Itt mindig magyarok éltek.

A faluban – a társadalmi helyzetből, az életmódból adódó mostani állapotában – a magyar nyelv használatának kétféle beszédjegyét lehet megfigyelni. Az e-ző köznyelv, ahogy a lelkész, a tanítók, vagy még a jelentős helyeken dolgozók közül a postamesternő, a vendéglősök, a malmosok, a boltosok beszéltek, ugyanakkor volt a foglalkozásában egységes paraszti lakosság nyelve, az erősen ö-ző beszéd. Ez általános volt. Ezt beszélték az öregek, gyerekek, férfiak, nők. Érdekes jellemzője azonban, hogy bizonyos helyzetekben, iskolában, közintézményekben, nyilvános szereplésekben áttértek az e-ző beszédre, a köznyelvre. Ez különösen így volt ünnepeken a versmondásban vagy a téli színdarab-előadásokban, mert ezekben az esetekben az írt (irodalmi) szöveget kellett mondani. Aki pedig életmódot váltott, városba költözött, tanulni ment, annak szükségszerűen a nyelvjárási beszédet el is kellett hagynia. Ugyanakkor nem lehet teljesen nélkülözni sem, hiszen bizonyos esetekben a beszédbe, de az irodalmi alkotásokba is változatosságot, színességet vitt. Ennek ellenére mégis azt kell mondani: az ö-ző beszéd inkább hátrányt jelentett.

Hogy mely időben és honnan származik a vési ö-ző nyelv, nem ismert, de nem egyedi, hiszen megtalálható ez a nyelvjárás, az Alföldön (Szeged környékén), de Baranya, Zala déli vidékein, sőt e somogyi földrajzi környezetben is, mégis Vése sziget, mert ez a beszéd itt feltűnően erős.

Az ö-zés régi, mert még az általam ismert, az 1800-as években születettek is így beszéltek. Eszerint ez a nyelv századokon át öröklődött a családokban. Ez különösen azért érdekes, mert a lakosság nagy része az 1700-as évek közepe táján Vas megyéből települt be.

A helytörténeti kutatások szerint a falu ősi földbirtokosa, a Wéssey család a törökvész idején elmenekült Vas megyébe, Szentiványfára, ahol a lakossággal együtt áttért az evangélikus hitre. A törökök kivonulása után, az 1700-as évek elején azonban a család visszatért elpusztított vési birtokára. Ekkor Wéssey István, hogy birtokán a Kanizsa ostromának idején elmenekült vagy elpusztított vési lakosság helyére, a gazdaság fellendítésére legyen elegendő munkaerő, a falu környezetéből, de meghatározóan a mai Uraiújfaluból az evangélikussá lett szlovén származású vend lakosságból toborzott ide családokat, akik aztán itt maradtak, és elmagyarosodtak. E helyzetet a ma is a meglévő Karnics, Leposa, a Lébár családok bizonyítják.

E helyzet követelte meg, hogy a nagyon hívő lakosság, ahogy a türelmi rendelet megengedte, 1787-ben szerényebb, majd később, 1873-ban szép nagy evangélikus templomot építsen. Egy leírás szerint az idetelepült vendek saját nyelvükön beszéltek, és énekeltek a templomban. Ha ez a megállapítás igaz, akkor az elmagyarosodás ellenére is, e nyelvből valami írásos vagy szóbeli emlékeknek kellett volna maradnia. Ismerve azonban a vési helyzetet, azt kell megállapítani, hogy a vend nyelvnek nincs nyoma. Sem ének, sem ima, sem gyermekmondóka, sem mese, vagy azoknak csak töredékei, sem eszköznév, sem étel, ill. annak neve nem került elő. Ez felveti annak gyanúját, hogy ez az értékelés nem lehet helyes.

Kutatás nélkül csak következtetéssel próbálom az igazságot felderíteni. Ezek a vend családok nem Szlovéniában éltek, hanem Magyarországon, a Ják, majd a Bezerédy magyar nemzetség birtokain. Tehát hosszú időn át magyar környezetben éltek, ebbe is születhettek bele, és már a magyar nyelvet beszélhették. Az evangélikus vallásra való áttérés is ezt erősíti. Lehetett ugyan saját szlovén nyelvű papjuk, de maga a hittérítést biztosan Németországban

járt magyar papok végezték, így imádságuk és énekük is magyar lehetett. Eszerint a vend családok nem Vésén kerültek magyar környezetbe, hanem ide településükkor már magyarnak mondhatóak voltak.

És ez egyeduralkodó lett, majd maradt is történelme során, mert itt más, nemzetiségi vagy idegen nyelvű család 1950-ig nem élt.

Az ö-ző vései beszéd szókincse és jellege

A lakosság beszélt ő-ző nyelvét két családi történet leírásával mutatom be.

1. Vót kendörfődünk. A szülejim a kendört maguk vetötték, nyűtték, a bátyáméknál lévő mocsaras fődön készűt ásztatóba tötték, amikor kivötték, gúlába ragva szárétották, asztán kétféle, durva és finom törőn mögtilóták, majd gerebenözték. Vót két rokkánk, mög szüjőfánk is. Vót úgy, hogy télön átumöntünk Vargáékhó. Az asszonyok fonytak, a férfijak mög kártyásztak, mesétek a faluba történt régi dógokru, a munkáru, de arru is, hogyan kő télönn a bort kezenyi. Asztán kukoricát is koposztak, morzsótak, és közbe énököket énökőtek, de inkább magyarnótákat danótak. Esténként a renbe sűt a héjjas krumpli, vagy uritök, a sporthelt platniján mög sűt a gesztönye, vagy az öntöttlábosba fődövë betakarva kukorcát pattogattak.

Az eekészűt fonalat hamus lúgba kifőszték, kifehérétötték, asztán a szüjéshő fögombolétották. A szüjőfát téére mindég az ablak mellé állétották fő. Anyám, néha a mamám is, télönn, átallába délután, világossan szütt, mer este lámpavilágná nem látták jó a fősződést. Asztán a durva szűttesbű lepödőt mög szómazsákot csinyátak, a finomabb anyagbú mög a hétköznapi gatya és az ümög készűt. A hozzá vött fehér és vörös fonállā készűt a szakasztóruha, a türüköző, a mintás asztal- és ágyteréttő, de a halotti kendő és szömfödő is. Möghatározottan csak a családnak szüskségös ruhákat szütték, igen ritkán attak ā belüle.

2. Apám, igön sok évön átu, mindön télön, a legalább 8 km-re lévő, Böhönyéhő tartozó, nagy dombok miatt kétsoros szöllőhögybe, amit Szirotának mondanak, ahol igön sok véseinek vót szöllője, és annak messzi, benti lapos részén a hivatalos, finánccok által ellenőrzött pálinkafőzdébe vót egyszemélbe vezető és főző. Az épület tégla vót és cserepes, de igön öreg. Ez aszt mutattya, réguta főznek itt pálinkát. Mellette vót egy vas karos szivattyus kút, és egy féször, ahová a lovakat kötték be a hazamönetelig. Az épület mögött vót egy lápos nagy gödör, ahová a mindönféle lét, mosóvizet öntötték, mög ide vót főhalmóva a sok főzés utáni cefremaradék

Nëm tudom, apám kitű tanúta, de szakszörüjen fószte a pálinkát. Itt tévennyi nem volt szabad, mer avva a gazdáknak nagy kárt okozott vóna. Itt köllött az irnoki tudása is, mer a főzésrű naplót köllött vezetnyi, és szezon végén a finincoknak āszámónyi, mer ezután vetötták ki a gazdákra az adót.

A vései emböröknek ëmarathatatlan itala vót a pálinka. Hozátartozott az életükhő, a munkájukhó. Hideg időbe, röggē korán, amikor möntek ki az istállóba, mög fát váktak, előtte éhomra mindig ittak pálinkát. Több házná is úgy vót, hogy nëm kupicábu ittak, hanëm az üjegöt hajtották fő. Kortyútak. De fontos itā vót ez az erdei téli fakivágásokná, mög hát disznóóléskor.

A gazdák a mögbeszét időbe ide horták a kifőznyivalót. Kevés esetbe egy hordóba mindön összesződött gyümücsöt, ómát, körtét, szívát, birsómát, és igen ritkán csak tiszta szívát. Legjellemzőbb főzési anyag a présölés után mögmaratt törkő vót. Mivë a fődzdének tüzifája nëm vót, mög itt főznyi së tuttak, ezér a tüzelőfát mëg az önnyivalót a főzőknek köllött vinnyi. Ki mit gondút, aszt vitt. Vittek valamijjen husos levest, pörkőttet, lësütött húst. A hozzá való krumplit héjasan ott sütötték mög a kisszobába, a dobkálhán. Azér mellette mindég vót még szalonna mög sunka is.

Így apám telente alig vót otthun. Ha csak ollan tél nëm vót, hogy a nagy hótú nëm löhetött a högybe bemönnyi. Ott lakott a főzde kis szobájába, ahun még a főzők is ott vótak, amég várakosztak. Nehéz élete vót, mer a pálinkafőzés mönt éjjë-nappā. Szinte lopva alutt mindég egy kevesset, mer fojamatossan ellenőröznyi köllött az üst alatt a tüzet, a műszöröket, a főzés állapottyát, hogy jó lögyön a pálinka. Mindezöket onnand tudom, hogy apám sokat beszét errű, mög mindezöket láttam is, mer Simon bátyámmā fózéskor kétször is vótam ott.

Ezér a munkáér a főzőktü nëm füzetést kapott, hanëm részt a pálinkábu. Mértékét már nem tudom, csak abbu tudom mindeszt, hogy az ësőszobánkba, a sarokba, ott vót két nagy, talán 20-20 litërös mögvisëtt fonyású üjegballony teli pálinkávā. És ennek év közbeni eladása jelöntötte nekünk jó részbe a szükségös kiadásainkat, mög az én tanéttasom kőccségeit.

A szókincs

Azt találtam, hogy Vésén a lakosság szókincsében sok olyan szóhasználatú szó van, amelyek erősen tájjegűek, vagy más vidékeken is alig ismert szónak számítanak, de, a megfelelő szakszótárakban ugyanakkor megtalálhatóak. A teljesség igénye nélkül felsorolok néhányat, amelyek a szókincs régi részei. Pl.

áspálás – a fonál felgombolyítása
banga – buta
bákász – ijesztgető szellem, rém
Ha nem lösző jó, elvisz a bákász!, (vagy ... *odadlak a bákásznak!* – mondták ijesztésűl a kisgyereknek.
– félős, bátortalan gyerek
Ez a jelentés nem szerepel a szótárakban, de Vésén használt volt. Ha a kisgyereket az anyja be akarta küldeni valakihez, vagy idegen helyen nem mert beszélni, s ekkor anyjához bújt, azt mondta neki az anyja bátorításra: *Ne légy má ilyen bákász!*
belinér – Berliner-kendő
bürü – patak fölé, az átkeléshez tett gerenda, fatörzs, vastag palló
cilinder – lámpaüveg
csávás – moslékos fadézsa
csipővas – a tűzhely karikáinak és a tűz igazítására szolgáló nagy vascsipesz
csuta – a lemorzsolt kukorica után maradó torzsa
– kukoricatörés után maradt elszáradt gyökeres szár
egzámen – ünnepélyes vizsga
esenc – gyári, erős ecet
féder – laprugó
föcstej – borjú elválasztása után az első étkezésre is való tej
fürgető – kiskertajtóra szerelhető vas fordító
fürhénc – a kocsi fordulórendszeréhez tartozó alkatrész
herkelik – a ház homlokzati csúcsúban kialakított téglap alakú két szellőzőnyílás
hé – padlás
hébér – lopó
herbaté – gyógynövénytea
irtás – kivágott erdőrészlet után üresen maradt terület
kas – vesszőből font, kocsiba rakott, kényelmes, tárolós ülés
kágyilló – csupasz csiga
kászli – alacsony fiókos szekrény

kusztora – gyenge minőségű, fanyelű, életlen zsebkés,
– siheder gyerek fütyije
Ha nem viseködsz röndösen, a kusztorakésömmē levágom a kusztorádat! – mondták fiúgyereknek intésként.
lénia – egyenes földút
lénzöl – ing kézelője
masinálás – géppel cséplés
mókolás – tákolás, tatarozás (a szótárak szerint)
– Vésén, az ültetvények sorainak saraboló ekézése.
Hónap mögmókolom a kukoricát, mög még a szőllőt is.
mögárigál – személyt rendszeresen megállít valamiért
A Pétör mög-mögárigál, hogy mér nëm mögyök ēmá hozzájjuk.
pap, papkéve – a gabonakereszt legfelső (kalászában visszahajtott) kévéje
pemet – kenyérbevetés előtt a kemence hamuját feltörlő vizes csuhéból készített piszkafa
pocséta – igen sáros földterület
rén – sír
A Jóska gyerök ott rén a szobába. Ne réjj má, adok másikat! A beszéd mögrékatta az emböröket. Kati mama sokszor rétt, rédogát, hogy az ura odamaratt a háborúba.
serhókli – parázsigazító vaspálca
slingőtt – szőttes széle hurkolt öltésekkel díszítve
takaró – aratáshoz a kaszára rakható könnyű (fésűs) szerkezet
tekercs – ruhából varrt, fejre teendő vastag gyűrű a véka viteléhez
vakarcs – kenyérsütés után a teknőről levakart és kisütött tészta,
– későn született, vékonyka gyerek
vonyogó – nyeles vashorog, amivel a kazalból szalmát vagy szénát húznak
zsidó – inggallérra vasalt ránc
zsombor – szalmából font nagyobb edény, melyben a babot tartották a padláson

Ezen kívül több olyan szó is van szókincsükben, amelyek általánosan ugyan ismertek, és használnak is, de vései kiejtése furcsának hat. Ebből néhány:

berökfa – égerfa
bozda – bodza –
brázda – barázda
buborka – uborka
grábla – gereblye
karikós – kerek
komora – kamra
kubli – kluglóf
lajtërgya – létra
mukucs – mókus
rébözli – ribiszke
séndő – zsindely
szelönce – orgonabokor
ümög – ing
venics, venicse – venyige

Előfordult a nagyon idős emberek beszédében még oly régi szó, ami ma már nem ismert.

***Mögfölöstökömőtem**, utánna ëmöntem bort fejtenyi.* (**Megreggeliztem**, utána elmentem bort fejteni.)

Ollan hideg üdő lött, hogy fő köllött vönnyi a ***levesömet.*** (Olyan hideg idő lett, hogy fel kellett venni a ***mellényemet.)***

Vannak továbbá különösen szemléletes kifejezések, amelyek csak szűk tájnyelvi körben ismertek, de Vésén is mondták. Pl.

Nagy zsidó!

Arra mondták, aki mindig valamit adott – vett, és jó haszna lett belőle. (A köztudatban volt, hogy a zsidók jó kereskedők.)

Amikor a családból valaki valami rosszat tett, és ezt a család nem akarta, hogy megtudják, vagy mentegették, azt mondták: *Eltakarja az anyja köténye.*

Ne cigánykodj!

Mondta az anyja, ha gyereke hozzá bújt, és igen kedvesen beszélt hozzá, vagy cirógatta. (Ismert volt, hogy kéregető cigányok ravaszul hízelegtek, mert így kaptak mindig valamit.)

Aki nem takarított mindenhol gondosan a lakásban, a szobának csak a látszó középső részét, arra mondták: *Csak ott takarított, ahol a papok táncolnak. (*A rendetlen, a szoba közepén hagyott bármi, ami miatt a meghívott papok nem tudtak volna táncolni.)

A hasznavehetetlen, se ilyen, se olyan emberre azt mondták. *Olyan ember, mint akit a furu kihány.* (Se fa, se forgács.)

Idegen szavak a beszédben

Ahogy a társadalom nem állandó, úgy a falu élete sem, hiszen a történelmi események hatással vannak rá. Ha a politikai rendszer, a gazdálkodás változik, változik a napi élet, ez pedig megköveteli hozzá a nyelvet, ami a szókincs gazdagodását hozza magával.

Téli esti beszélgetésekben idős emberektől hallottam:

Korán mëgfrüstökőtem, és utána ëmöntem csak vetnyi. (Korán megreggeliztem, és utána mentem csak vetni.)

*Odamöntem a strázsamestörhő, haptákba vágtam magamat, szalutátam, és jelöntöttem, hogy...(*Akkor odamentem az őrmesterhez, vigyázzba vágtam magamat, tisztelegtem, és jelentettem, hogy...)

...akkor csinyátam egy kerdájkot, és ëmöntem. (...akkor visszafordultam, és elmentem.)

Emöntem a tislérhő, és csinyátattam vele telázslit.) (Elmentem az asztaloshoz, és csináltattam vele polcot.)

Jóska, nëm vitatkozom, nincs tovább, slussz. (Jóska, nem vitatkozom, nincs tovább, befejeztem.)

A tanító úr svarc und veissz bizonyította, kinek van igaza. (A taníró úr feketén-fehéren (minden szempontból) bizonyította, kinek van igaza.

Feltételezhetően, ezek a K.u.K világból maradhattak. Milyen különös: vend szóbeli nyelvi emlék nem maradt, viszont azt találtam, hogy sok német szó van a lakosság mindennapi szókincsében, amelyek megmaradtak eredeti alakjukban, de több a használat során alakult, torzult. Pl.

sporhelt – (Sparherd) takaréktűzhely,.*belinér* (Berlinet- kendő) Berlini kendő, *cilinder* (Zilinder) henger (lámpaüveg), *plajbász* (Bleiweiss) ceruza, *familia* – (Familie) család, *féder* (Feder) rugó, *fürhang* (Vorhāng), függöny, *hózentráger* (Hosentrāger) nadrágtartó, *klinger* (Richard Klinger bécsi gyáros neve után) tömített kőves út, *slájer* (Schleier) menyassszonyi fátyol, *vercájg* (Werkzeug) szerszám.

Felvetődik a kérdés: hogyan került a vései magyar nyelvbe ez a sok német szó, hiszen német anyanyelvűek nem jöttek, és nem is éltek itt. Akkor, hogyan kerültek e német szavak a véseiek szókincsébe? Erre csak következtetéssel próbálom megtalálni az igaz okot. Tehát valakik hozták. De, kik jöttek ide? Csak egyetlen társadalmi csoportra lehet gondolni, a

vendekre. Az igazság tehát az lehet, hogy a német szavakat a betelepülő vend lakosok hozták magukkal, akik német nemzetiséggel éltek együtt, és ezek a szavak nyelvük szókincsében volt. Erre némi bizonyíték, hogy Uraiújfaluban, ahonnan származnak, ma, 300 év után is vallják a lakosok magukat még szlovénnek (0,2 %), de többen (1,8 %) németnek. Különös, hogy a szlovén nyelvből nincs emlék, viszont a németből elég sok maradt.

Az élet, a történelem változása aztán rákényszerítette az embereket az idegen nyelv valamilyen mértékű befogadására.

Az 1940-es évek elején a legények megismerkedtek a röplabdával. Alakítottak csapatot, és játszották. Amikor ütés során a labda a játéktéren kívülre esett, azt kiáltották: *Aut!* (Kint van!) Angol szó került a fiatalok szókészletébe.

Különösen nagy változások történtek a II. világháború idején. A német csapatok bevonulása után szükségszerűen szót kellett érteni a mindennapi életben. Az emberek először ezeket a szavakat tanulták meg: (A leírás, ahogy értették és használták.)

Ruszki szoldát (német katona), *vasszer* (víz), *vein* (bor), *ej* (tojás), *dajcs* (német), *guten tág* (Jónapot!), *sprekken* (beszélni), *esszen* (enni, étel), *gút* (jó), *aufviderzén* (viszontlátásra).

Aztán pár hét múlva, az orosz csapatok bevonulása után ugyanez folytatódott orosz nyelven, amelyet hamarabb értették és tanulták meg, Pl.

Davaj, davaj (Davay, davay! (Gyerünk, gyerünk!) *voda* (voda, víz), *vinó* (vino, bor), *nye znáju* (Ne znayu, nem tudom), *tovaris* (tovarishch, elvtárs), *nacsalnyik* (natsalnyy, parancsnok) *drasztutye* (drasyutye, Szervusz), *dá,dá* (da, da, igen, igen), *nyet* (net, nem), *szpasziba* (Spasibo, Köszönöm!), *mozsna* (szabad), *harasó* (jó), *nye ponyemáj* (Ya ne ponirmayu, nem értem), daszvidannya (Dozvidanie, Viszontlátásra!)

A háború elmúltával, feledve azt, a nyelvet is felejtették. A tanult szavak nem maradtak meg a szókincsben. Legföljebb egy-két szót használtak még, de mulatságosnak (Wasser, gut, davaj, nacsalnyik) egy-egy különös helyzetben.

1945 után, az új, a szocialista társadalom létrejötte során, a politikai és a mezőgazdasági élettel kapcsolatosan új szavakat kellett megismerniük, és a beszédjükbe beilleszteni. Ezek közül az elsők voltak: *kapitalizmus, szocializmus, kommunizmus, reakciós, klerikális, kizsákmányolás, burzsoázia, szeminárium, kulák, beszolgáltatás, termelőszövetkezet* (*téesz*, pejoratívan: *kolhoz*), *munkaegység.*

A véseiek nyelve a kapcsolatokban

A nyelvnek nagy szerepe van az együttélésben, a kapcsolatokban, és jelentős lélektani tényező, hogy beszédükben hogyan köszöntik, és hogyan szólítják egymást az emberek.

A véseiekre nagyon jellemző erős udvariassági vonás, hogy mindenkinek megadták az illető tiszteletet.

Megszólítások a családon, a rokonságon belül:

Jellemzően, meghatározóan	Kevés esetben
apám, anyám, mamám, öregapám	*édösanyám, édösapám, mama, papa*
az uram, a feleségöm	*a férjem, a nejem*
nászasszonyom, nászuram	*nászom*
ócsém, hugom	
ipam, napam	*apósom, anyósom*
sógorom	*sógor*
ángyom, bátyám	*néném, nagybátyám*
komámasszony, komámuram	*komaasszony, komám*

Szigorú követelmény volt a családban a gyerekek és szülők között a magázás Az is előfordult, hogy a feleség is magázta az urát. Ebben az esetben a megszólítása az *apja volt. (Aptya, vágj egy kis fát!)*

A magázás az egész falura jellemző volt. A gyerekeknek a 6-8 évvel idősebb legényeket is magázniuk kellett.

A tisztelet megadása többek között az volt, hogy mindenkor mindenki mindenkinek köszönt. A köszönés az évszaknak megfelelő volt. *Jórögget, mamám! Jóccakát!, anyám. Jó rögget, Miska bátyám! Jó napot, Rozika!* De más, magasabb társadalmi rangbeliek esetében már teljesebb formában a *kívánok* hozzátételével történt. *Jó estét kívánok tanító úr!* A gyerekek is így köszöntek a felnőtteknek: *Jó napot kívánok, Juli néném.* A köszönésre a válasz is ugyanez volt. De előfordult az *Aggyon Isten*! is, ami egyben köszönés is volt. Néha e két köszönést össze is vonták: *Jó napot adjon Isten!* De fordítva is. *Adjon Isten jó napot!* Az idősek, ha fiatalnak nem mondták a keresztnevét, *fijamnak* szólították, vagy azt mondták: *édös gyerököm.*

Ezeken kívül más számos megszólítás is volt. Különös helyzetekben pl. gyerekeknek bizalmas viszonyban, tréfásan pl. *tökmag, kenyérpusztító, anyaszomorító.*

Igen ritka esetben, bizonyos személyekkel kapcsolatosan volt eseti köszöntés a *Tiszteletem!* is. *Tiszteletem Takács úr*!

A faluban az azonos korúak, akik még talán együtt is jártak iskolába, vagy bizalmasabb kapcsolatban voltak, azok tegeződtek, és köztük a köszönés a *Szerbusz!* volt.

A később általánossá lett *Kezét csókolom!* – mal igen ritkán, és egyedi esetekben a tanuló diákok vagy a nem paraszti emberek köszöntek a polgári körökhöz sorolható nőknek.

A magázásban használták a *maga* szót. *Pista bátyám, maga szépön röndbe tartja a szőllőjét.* Az *ön* használata ritka eset volt. Ugyanakkor a már idősnek számító emberek esetében még használták a *kend*-et vagy a *kē*-t. Különösen az asszonyok szólították így az idős férfiakat. *Hová mögy kē, Ferkó bátyám?* Ez mutatja azt is, hogy jellemzően nem volt *néni* vagy *bácsi* megszólítás, hanem ez mindig birtokos személyragos formában történt. *Juli néném, Pista bátyám.*

Úr megszólítása volt az értelmiségieknek, (a lelkésznek, a tanítónak, az orvosnak, az ispánnak, a jegyzőségi tisztviselőknek, vagyontól, és szakmától függetlenül minden iparosnak, a malomtulajdonostól a suszterig mindenkinek.

Volt a falunak 3 női földbirtokosa, akikkel ugyan ritkán találkoztak, akiket *naccságának* illett szólítani. *Tekintetes (Tekéntetös) asszony* megszólítású volt a tanító felesége vagy özvegye, de előfordult egyes esetekben, boltos vagy kocsmáros feleség esetében a *ténsasszony* megszólítás.

A falusi leányokat keresztnevükön szólították: *Rózsi, Bözsi*, a polgári körhöz tartozó leányokat pedig *kisasszony*nak.

Mindezek ellenére, elég különös volt – a paraszti lakosok esetében is –, hogy a levelezésben a borítékon és a képeslapon másként volt a címzés. Így kellett megcímezni: *Tekintetes (*Vagy *Tek.) Nagy Ferenc Úrnak.* Nők esetében: *Szépreményű* vagy *Nagyságos Bertók Anna Kisasszonynak, Úrnőnek. v. Úrhölgynek.*

A politikai rendszernek megfelelően is születtek köszöntések. A leventében a *Szebb jövőt!,* a kommunista pártban a *Szabadság*! Ezeket a nép nem fogadta be, illetékesek is csak igen szükséges (politikai) helyzetben használták.

1945 után, amikor a társadalom politikai és gazdasági életében nagy változások történtek, új gazdasági, politikai és igazgatási viszonyok születtek, pártok alakultak, párttaggyűlések, téesz-taggyűlések, községi tanácsülések lettek, és ezek az emberi viszonyokban is nagy változást teremtettek. Egyes emberek új rangot, tisztséget kaptak, melynek során új megszólítások születtek. Így lett *tagtárs, elvtárs, elvtársnő, szaktárs, (szaki)*. Akiknek, amikor nagyon fontos volt, vagy a politika képviselője volt, azok ezeket a

megszólításokat összejöveteleken, gyűléseken használták. *Kedves Elvtársak! Tisztelt szövetkezeti tagok!* A lakosságra ez nem volt jellemző, nem fogadta be. Akit eddig úrnak szólítottak, az maradt továbbra is úr: *nagytiszteletű úr, taníttó*

Megkülönböztető nevek a faluban

Nem különös, és nem sajátos vései szokás, hogy a közösség, a falu a személyek pontos azonosítása célból valakiknek valamilyen nevet adnak, amelyek a személyt megkülönböztetik mindenki mástól. Ezt az adott-kapott nevet Vésén melléknévnek mondják. E nevek szükségszerűen születtek, hiszen ki tudta volna, hogy kiről van szó, ha azt kérdezik Vésén: Hol lakik Bertók István vagy Németh József? Erre csak kérdés következhetett: Melyik? Mert van négy is. De volt még több család, a Leposa, Karnics, Lébár is, és hogy pontos lehessen a személy beazonosítása, szükségszerű lett, hogy legyen e családoknak megkülönböztető neve. Emiatt lett a Bertók-ok között *andor, ádán, kondor, peti,* vagy a Németh-ek között *borzók, zöldi, gyuri, mészáros*. Mivel ezek a családok már az 1700-as évek második félében itt éltek, ezeket a neveket már ekkor kapták, amelyek aztán öröklődtek generációkon át a család minden tagjára vonatkoztatva. Így e nevek ragadványnevek lettek. De így van ez sok más ragadványnévvel is.

E névadási szokás azonban nem csak az azonosítás miatt alakult ki. A véseiek hajlamosak voltak arra, hogy valakit valamiért azonnal sajátos névvel lássanak el. Ebből eredt, ha bármilyen alkalom adódott, a személyre rögtön nevet ragasztottak. Ebből adódik, hogy a faluban igen sok családnak és személynek lett ragadványneve. Ha statisztikailag felmérnék, ez a mérték megközelíthetné a lakosság felét. Emellett az is kitűnik, hogy talán emiatt sok az olyan név, amelyik – ahogy a faluban is mondják – csúfnév. Nem kímélve ebben a nőket sem. (Pl. Luzák Józsefné – *Tarisznya*, Gábor Istvánné – *Részögös Mari*, Androsics István – *Mukucs kovács)*. Ugyanakkor nagyon kevés az olyan ragadványnév, amelyek a személy iráni tiszteletből, szeretetből születtek. Vannak aztán olyanok is, akinek két ragadvány nevük is lett. (Pl. Nagy Margit – *bognár Margit* és *Szódamosó,* Pintér János – *Derzsó* és *Trojna.*) A megkülönböztető nevek sokféle eredetűek. Lett a ragadványnév kiterjesztéséből, a személy foglalkozásából, de lett még földrajzi névből, állatnévből, növénynévből, ételnévből, lakhely szerinti névből, sőt testi és lelki tulajdonságból is. (Pl. Bertók László – *Peti Laci, mészáros* Németh Ferenc – *Mészáros Ferkó,* Czippán József harangozó – *Hangozó Jóska*, Karnics Jenő – *Lapi Jenő,* Leposa István – *Tosa Pista*, Bertók Dezső – *Nagybajszű Dezső,* Lébár Ferenc – *Kismiska Ferkó,* Simon József – *Tuba Jóska), kondor* Bertók Ferenc kovács – *Kondor Kovács)*. Ez nagyszerű lett, mert ezzel abszolút tökéletesen lehetett mindenkit beazonosítani, de tartva a megsértéstől, használatuk csak a beszélgetésben az azonosításra való volt, így a nevek között alig akad olyan, amelyikkel megszólítani lehetett.

A ragadványneveknek ezt a nagyon különös és rendkívüli gazdagságát felismerve, *peti* Bertók István összegyűjtötte, és 1980-ban megírta.

E beszélt ö-ző nyelv néhány jelentősebb jellemzője

Nyilvánvalóan azért ö-ző beszéd, mert legfőbb jellemzője az, hogy az *e*-zős beszédben erősen megjelenik az ö hang, a rövid zárt *ë* hangzó rövid *ö*-vé változik.

köll *(köll)*, csönd (*csönd*), ëszik *(öszik),* vëszëk (*vöszök),* szëdër *(szödör),* szërëncse *(szöröncse*), lélëk (*lélök*), péntëk *(péntök*), szëbb *(szöbb),* hëgyës ((*högyös)* (aminek hegye van.) De: hëgyes – nem sík vidék.

A högyön möggyet szödtünk. A gyerököt a jövő hétön, keddön körösztölik mög.

A toldalék *–hez, –höz* határozóragos szavak utolsó hangját elhagyják, és a rövid magánhangzót hosszan ejtik.

Vargáékhoz – *Vargáékhó, a* faluhoz – a *faluhó,* az életükhöz – *az életükhő*

A *–hez* esetében a törvényszerűségnek megfelelően az *ë*- hang *ö*-vé alakul.

a főzéshez – a főzés*hő,* szívéhez– *szívéhő*

Az ünnepök alatt ëmönt a komájáhó, mög a tesférgyéhő.

A *–ból, –ből* határozóragos szavak ragjának utolsó hangját elhagyják, és a hosszú ó, ő rövid **u**, -**ü**-re változik.

*Az almá**bu** és a körté**bü** kompótot készétöttek.*

A *-tól, –től, –stul, –stül* szóvégi határozóragjának utolsó hangját is elhagyják, ami általában rövid – **u**-ra és **ü**-re változva ejtik.

*a ház**tu**, a gyerëkëk**tü**, gyereke**stü**, családo**stu***

A falutu nem messzi vót a nénnyétü örökőt szöllő.

A *–nál, –nél* ragoknál is elmarad az utolsó mássalhangzó, és marad változatlan a magánhangzó:

a *házná,* a *hentesné*

Pestön a rokonokná kapott szállást, és a gyürüket az ismert ékszerészné vötte mög.

A *–val, –vel* határozóragoknál is elmarad a végső mássalhangzó, a magánhangzó marad:

cëruráva, hússa, kézze

Örűtek, amikor végesztek az aratássa, mög a csépölésse.

A *–ról, –ről* ragoknál megváltozik a végső magánhangzó, jobbára rövid *u* – ra, *ü*–re.

arról, erről *arru, errü*

A nagypapa sokszor beszét a régi időrü, a háboruru, a szögénségrü.

A *–ban, –ben* határozóragok esetében csak *–ba, –be* van.

szobában, délben – *szobába, débe*

Az *–ul, –l* igeképzős szavak esetében az utolsó, vagy múlt idejű alakjában lemarad az **l**, és a magánhangzó megnyúlik.

oroszú, németű, tanút, mögvakút,

Feltűnő jelenség, hogy az „l" mássalhangzó szavak végén vagy szavakon belül is kiesik. Ez abban az esetben törvényszerű, ha más mássalhangzó előtt van

A szavak végén: *éjjë–nappā*

A szavak belsejében: Ekkor hosszú lesz az előtte álló magánhangzó:

szíva, vót, ződ, főd, Hód (égitest), *bótba, débe,*

gyümücs, darátt hús, türűköző, énekőtek, dógozott, Boldi helyett *Bódi.* (De: Toldi)

tanúta, mögbeszéték. morzsótak, pörkőtt, sűtthús, úgy *gondóta*

Igaragozásban: vëttél – *vötté*, elmëntél – *emönté*

Az **el** , a **fel** – és **föl** igekötőknél az elmaradó *" l"* után a magánhangzó hosszú lesz:

ëkészűt, ë*vitték, főtötték, fővitték,* vagy változatlan alakban is marad: *föltötték föltötték, fölvitték,*

Sokszor a szóvégi – *t*, – **r** mássahangzó is elmarad.

azér(t) – *azér,* mer(t) – *mer,* má(r) – *má*

Ezér a munkájér sokat fizettünk. A munkát mára má befejeztem.

Különös a beszédben a rövid *–it* és a hosszú *–ít* végű szavak ejtése.

Ha az *i* végű szóhoz a –**t** tárgyrag kerül (i + t), a kiejtésben semmi változás nem történik.: valam**i** + *t* – *valam**it**, semm**it**, sen**kit***

Viszont, ha a szóhoz az *–ít* igeképző kapcsolódik, hosszú *í*-je néhol *é* -re változik.

savanyéttó, ágyteréttő, tanéttatás, mögszárétotta, bepiszkétotta, ëkészétötte,

Ezen kívül sok szóban hangváltozás is türténik:

amig – *amég,* egyenes – *igyenös,* mindig – *mindég,* otthon – *otthun*, régóta – *réguta,* jó idő – *jó üdő,*

A – ***ni*** főnévi igenév ejtése ***nyi*** – re változik.
mondanyi, vinnyi, vezetnyi, átuvönnyi
Ha a szavak belsében egymás mellett két magánhangzó van, a könnyebb kiejtéshez **j** kerül a két magánhangzó közé:
üveg – *üjeg,* szüleim – *szülejim,* szövés *szüjés* állandóan – *állandójan,* borköves – *borküjes* , diófa – *dijófa*
Az **át** (az Alföldön **által)** igekötő Vésén ***átu*** lesz.
átumöntünk, ***átu***vittük
Egyes szavak könnyebb kimondásához (a képzés helyének változtatásával) hangzóváltozás is történhet. Az **ő**-ből **ű** lesz, vagy fordítva, ezen kívül az **ó** – ból **u**.
üveg – *öveg,* sző – *szű, v. szüj,*
Jellemző, hogy az ***ly*** – nal végződő szavakat általában " l"– lel ejtik.
gólya – *góla,* hályog – *hálog,* ilyen – olyan – *illen* – *ollan,* kályha – *kálha.* lyuk – *lik.*
Vannak azonban kivételek, melyekben marad a j –és és kiejtés: *harkáj, tavaj, tavā,* (De: *tavali*)
A szó végén el is maradhat. és ekkor a szóvégi magánhangzó marad, de hosszú lesz.
konko(ly) – *konkó,* törkö(ly) – *törkő,* ráspo(ly) – *ráspó*, Király (családnév, főnév) – *Kirá, kirá*, Károly – *Káró.*
Vannak olyan –ly-os szavak is, melyeknek megváltozik az alakja: pehely – *pihe*, pendely – *péntő*

E leírással a 20. század első felének Vése nyelvi helyzetét, a falu ö-ző beszédét kíséreltem meg bemutatni. Ennek feltárása során azonban sok más sajátosságát is találtam e beszédnek.

Feltűnő jelenség a hangok elhagyása szóvégeken, de szavakban is. Mássalhangzók egymás mellettisége a hasonulásoknak legkülönfélébb eseteit hozza létre, magánhangzók közé hang mássalhangzó berakása, hangok megváltoztatása, és mindez azért, hogy egyszerűbb legyen a hangok képzése, majd kimondása a beszédben.

* * *

Ezzel az idővel kezdődően a falu és népének élete jelentősen változik. Elmennek az öregek, megtörténik a falu villamosítása, a magángazdálkodást felváltja a termelőszövetkezeti, a faluban munkalehetőség adódik, a pusztákról, más településekről családok költöznek be, kultúrotthon, könyvtár jön létre, egyre több házban lesz rádió. Nő az olvasottság, a kulturáltság, egyre több fiatal tanul középiskolában, egyetemen. Mindez pedig azt hozza magával, hogy Vésén szorul vissza az ö-zés, és egyre általánosabb lesz beszédben az e-ző köznyelv.

Fonyód, 2022. október